

ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਅੱਠ ਤੋਂ ਦਸ ਕਰੋੜ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੇ ਚਿੰਤਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿਰ ਤੋੜ ਯਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਪੰਜਾਬੀ' ਸੂਬੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਬੀਤ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤੇ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕੱਟੀਆਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਕੁਰਕ ਕਰਾਈਆਂ ਅਤੇ ਜਾਨਾਂ ਤੱਕ ਵਾਰੀਆਂ।

ਪਹਿਲੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1960, ਦੂਜੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਅਤੇ 1967 ਦੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰੁਤਬਾ ਦਿੱਤਾ ਇਹ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਮਦਾਂ) ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਐਕਟ ਦੇ ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ

ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕੋਡ ਜਾਂ ਐਕਟ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਲ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ) ਐਕਟ 1967 (ਇਹ ਸਾਲ ਹੈ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ 1960 ਵਿਚ ਬਣੇ ਪਹਿਲੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਨੂੰ ਸਾਲ 1967 ਵਿਚ ਬਣੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ 1967 ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਨੂੰ ਹੀ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੂਲ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਸੇਧਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੇਧਾਂ ਵੱਖਰੇ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੇਧ ਵਾਲੇ ਐਕਟ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਸੇਧ ਵਾਲਾ ਸਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 1967 ਐਕਟ ਵਿਚ, 1969 ਅਤੇ 1982 ਵਿਚ ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ 2008 ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਸੇਧਾਂ ਹੋਈਆਂ। 2008 ਦੇ ਸੇਧ ਐਕਟ ਨੇ 1967 ਦੇ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ 3-A, 3-B, 8-A, 8-B, 8-C, 8-D ਨਵੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਜੋੜੀਆਂ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਹੋਈਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਐਕਟ ਵਿਚ ਜੋੜ ਜਾਂ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਐਕਟ ਵਿਚ ਸੇਧਾਂ ਹੋਣ ਬਾਅਦ ਸੇਧਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਕੇਵਲ 'ਸੇਧ ਐਕਟ' ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੁੱਖ ਐਕਟ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, 2008 ਦੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨੂੰ 1967 ਦੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦਾ ਨਾਂ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967' ਹੀ ਰਿਹਾ। ਬਦਲ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 2008 ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ 2008 ਦੇ ਸੋਧ ਐਕਟ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸਲੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। 1967 ਦੇ ਮੂਲ ਐਕਟ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਉਕਤਾਈ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦੇ ਬਣਨ ਦੇ 50 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਮੂਲ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਨੂੰ ਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ 2008 ਦੇ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ 'ਸੋਧਿਆ ਐਕਟ' ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਬਦ 'ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ, ਉਪ-ਨਿਯਮ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਕਾਰਜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਬਾਕੀ (ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਆਦਿ) ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਬਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ (ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੈਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਆਦਿ) ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਬ-ਜੱਜ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੱਕ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੀ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦਾਅਵੇ, ਜਵਾਬ ਦਾਅਵੇ, ਪੁਲਿਸ ਚਲਾਨ, ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਦਿ। ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਦਾਲਤਾਂ (ਜੱਜਾਂ) ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਫ਼ੈਜ਼ਦਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ੀ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਾਉਣਾ, ਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਲਿਖਣਾ, ਹੁਕਮ ਅਤੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਿਖਣਾ।

ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਬਦ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਦਫ਼ਤਰੀ/ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ' ਤੋਂ ਭਾਵ, ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕੇਵਲ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਉਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ 'ਸਾਰਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ' ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਨੋਟਿੰਗਾਂ, ਰਾਵਾਂ ਆਦਿ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਣਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਵੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦੀ ਜੱਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਨ ਦਾ ਭਾਵ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਰ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ 'ਸਾਰਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ' ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ' ਸਾਲ 1960 ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਉਦੇਸ਼ਿਕਾ (preamble) ਅਨੁਸਾਰ 'ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ' ਸੀ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ 'ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜਾਂ' ਨੂੰ, 02 ਅਕਤੂਬਰ 1960 ਤੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ, ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ 02 ਅਕਤੂਬਰ 1960 ਤੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਧਾਰਾ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ 02 ਅਕਤੂਬਰ 1962 ਤੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ (ਧਾਰਾ 4(ਸੀ) ਰਾਹੀਂ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਬਾਅਦ, 29 ਦਸੰਬਰ 1967 ਨੂੰ, 1960 ਦੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਉਦੇਸ਼ਿਕਾ ਵਿਚ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ਿਕਾ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਦੀ ਭਿਣਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਐਲਾਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

1967 ਦੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ ਮਿਲੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ 30 ਦਸੰਬਰ 1967 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ 01 ਜਨਵਰੀ, 1968 ਤੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਦੂਜੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ 09 ਫਰਵਰੀ, 1968 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ 'ਰਾਜ ਪੱਧਰ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਹੁਕਮ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1968 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਰਾਹੀਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਣਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਜਿਸ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੱਖਰੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ (ਐਕਟ ਬਣਨ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਬੀਤਣ ਬਾਅਦ ਵੀ), ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਧਾਰਾ 6 ਰਾਹੀਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

2008 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ 2008 ਰਾਹੀਂ 1967 ਦੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਧਾਰਾ 3(ਏ) ਜੋੜ ਕੇ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਦੀਵਾਨੀ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਾਰੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ 05 ਨਵੰਬਰ 2008 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋ ਵੀ ਗਈ। ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਵੇਂ ਬਣ ਗਿਆ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ (ਜਾਂ ਬੇਰੁਖੀ) ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਅੱਜ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਇਹ ਰਹੀ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਵਿਚ 'ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰਾਂ' (all official correspondence) ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਾਇਸੰਸ, ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਆਦਿ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਵਿਚ 'ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ' ਦਰਜ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਵਿਚ ਦਰਜ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਰਥ ਇਹ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ (ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ)। ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਛਪੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਪਾਠ ਸਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਹੀ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੋਧ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਘਟਾਉਣਾ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ 'ਕੇਵਲ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ' ਤੱਕ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੰਝ ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦਕ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਕਨੀਕੀ ਭੁੱਲ ਸੋਧ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਦੀ ਜੋ ਦੂਜੇ ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1964, ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1956 ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1961 ਦੀਆਂ ਉਦੇਸ਼ਿਕਾਵਾਂ (preambles) ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ (ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ) ਮਰਾਠੀ, ਤਮਿਲ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿਚ ਅਪਣਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਜਾਂ ਕੋਈ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ 'ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ' ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ 'ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ' ਵਿਚ, ਵਿਧਾਨ ਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦੀ ਉਦੇਸ਼ਿਕਾ ਵਿਚ 'ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਜਾਂ ਕੋਈ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਸੀਮਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਵੀ ਐਕਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 1956 ਨੇ (ਧਾਰਾ 2 ਰਾਹੀਂ) ਤਮਿਲ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 1961 ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਤੈਅ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਡੀਕ ਦਾ ਵੱਧੇ-ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ (ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ) ਵਿਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੱਖਰਾ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ

ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਿਸ-ਜਿਸ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਨੇਟੀਫ਼ਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਨੇਟੀਫ਼ਿਕੇਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਵੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਐਕਟ ਦੀ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ ਕਈ ਨੇਟੀਫ਼ਿਕੇਸ਼ਨ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।